

گفت‌گو

مصاحبه با مسؤول محترم معاونت تدوین متون آموزشی و کمک آموزشی

مرکز تحقیقات اسلامی

(قسمت اول)

با توجه به نقش و جایگاه ویژه متون عقیدتی - سیاسی در آموزش و تربیت نیروهای سپاه و هم‌چنین نقش مربیان عقیدتی - سیاسی در این رابطه و درخواست‌های مکرر آنها در خصوص کسب اطلاعات بیش‌تر از وضعیت کتاب‌های آموزشی که مرکز تحقیقات اسلامی سپاه عهده‌دار تدوین آنها می‌باشد، بحث و گفت‌گویی با مسؤول محترم معاونت تدوین متون آموزشی و کمک آموزشی، حجة الاسلام و المسلمین علی رفیعی ترتیب داده شد که ضمن تقدیر و تشکر از ایشان، توجه شما را به آن جلب می‌نمایم.

مربیان: لطفاً درباره نقش، اهمیت و جایگاه متون آموزشی در نظام

آموزش‌های عقیدتی - سیاسی سپاه توضیحاتی بفرمایید.

ج) با تقدیر و تشکر از شما و سایر برادران و دست‌اندرکاران نشریه وزین مربیان، در پاسخ به سؤال نخست باید عرض کنم با توجه به این که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به عنوان یک نیروی نظامی و انقلابی برخاسته از متن انقلاب مطرح است، که در قانون

اساسی جمهوری اسلامی، نگرهبانی از انقلاب و دستاوردهای آن به عهده این نهاد گذاشته شده است، آموزش‌های عقیدتی - سیاسی در این نیرو از جایگاه ویژه‌ای برخوردار خواهد بود. البته این آموزش‌ها نیازمند عواملی از قبیل: مربی، متربی و متن است که در این میان متن به عنوان مبنای کار مربی و خوراک فکری متربی از جایگاه ممتازی برخوردار می‌باشد.

با توجه به اطلاعاتی که ما از مراکز آموزشی داریم، مراکزی که متون آموزشی تدوین شده در مرکز تحقیقات اسلامی را در اختیار ندارند و با استفاده از عناوین، سرفصل‌ها و یا کتاب‌های موجود در بازار، مباحث عقیدتی - سیاسی را آموزش می‌دهند با مشکلات اساسی و جدی رو به رو هستند که این مسأله بیانگر نقش و جایگاه متن مناسب در نظام آموزشی است.

مربیان: درباره ویژگی‌های متون آموزشی توضیح داده و بفرمایید،

متون آموزشی چه تفاوت‌های اساسی با متون غیر آموزشی دارد؟

ج) بدون شک میان یک متن آموزشی و غیر آموزشی تفاوت‌های زیادی وجود دارد؛ هم از نظر محتوا و اهداف و هم از نظر شکل و قالب.

اما از نظر محتوا؛ اولاً موضوعی که به عنوان متن آموزشی انتخاب می‌شود باید علاوه بر جنبه علمی و آگاهی بخشی به متربی در زمینه معارف اسلامی، از بعد تربیتی نیز برخوردار باشد و بینش اعتقادی متربی را بالا برده، او را در مسیر رشد و کمال و دست‌یابی به اهداف خلقت - که مقام عالی عبودیت است - یاری نماید.

بنابراین هر محتوایی را نمی‌توان به عنوان متن آموزشی انتخاب و به متربی آموزش داد؛ زیرا برخی از مباحث از عهده انجام چنین رسالت مهمی (تربیت انسان) بر نمی‌آیند. ثانیاً: موضوعات و مباحث متون آموزشی، مباحثی هستند که یا مبانی اعتقادی، فکری و سیاسی متربی را تشکیل می‌دهند و یا در رشد و سازندگی و تزکیه نفس او نقش مستقیم دارند و موجب تقویت بینش دینی و اعتقادی او می‌شوند؛ از این رو محتوای متون آموزشی لازم است از منابع موثق که از نظر بزرگان و دانشمندان اسلامی جنبه مرجعیت و منبعیت دارند گرفته شود تا از استحکام و استواری مطلوبی برخوردار باشند

و مربّی با اطمینان خاطر آن را برای مربّی، تدریس کند.

ثالثاً؛ لازم است جهت‌گیری محتوایی مطالب در راستای نیازهای فکری و مأموریتی مربّیان باشد؛ به عبارت دیگر، علاوه بر بُعد نظری، کاربردی باشد و فراگیر را در حسن انجام مأموریت‌های واگذاری از سوی سازمان، یاری رساننده از نظر فکری و روحی پشتیبانی نماید.

تفاوت‌های اساسی متون آموزشی با متون غیر آموزشی - از نظر شکل و قالب - عبارتند از:

۱ - در متن آموزشی، قالب جزوه باید درسی باشد، نه کتابی و مقاله‌ای؛ به این بیان که مراد و مقصود با گویاترین، زیباترین و کوتاه‌ترین کلمات و جملات تبیین شود و از توضیحات غیر ضروری، ترادف گویی و عبارت‌پردازی پرهیز گردد. خلاصه این که محتوا از نظر قالب، سنگین‌تر و غنی‌تر باشد.

۲ - قالب یک متن درسی باید متناسب با زمان‌بندی آموزشی، و به تناسب موضوعات، مختلف باشد؛ به عنوان مثال، موضوع عقاید و احکام برای یک ساعت آموزشی باید دارای حجم معینی باشد و موضوع تاریخ، علوم سیاسی و اخلاق اسلامی باید از حجم خاصی برخوردار باشد. همه این موارد باید در یک متن درسی و آموزشی، مد نظر قرار گیرد.

محتوای متون آموزشی در قالبی کلاسیک و دسته‌بندی شده و منظم، عرضه می‌گردد تا مربّی به راحتی بتواند مطالب را به شکل منطقی و نموداری، در کلاس برای مربّی تبیین نماید.

تفاوت مهمّ دیگری که متون آموزشی با غیر آموزشی دارد، در اهداف آن‌هاست. یک متن آموزشی نمی‌تواند بدون هدف مشخص، تدوین شود. بر همین اساس، در تدوین آموزش‌های عقیدتی - سیاسی سه هدف عمده و اساسی وجود دارد:

۱ - ارتقای بنیة علمی و بالابردن معلومات و آگاهی‌های مربّی.

۲ - ارتقای سطح بینش اعتقادی و دینی متعلّم.

۳ - رشد معنوی و تربیتی مربّی، که نسبت به اهداف دیگر، از اهمّیت بیش‌تری در

ارتباط با تهذیب نفس برخوردار است. البته تفاوت‌های دیگری نیز بین متون آموزشی و غیر آموزشی وجود دارد که به همین مقدار بسنده می‌شود.

مربیان: نیازهای فکری و حرکتی مخاطبان را از چه راه‌هایی به دست می‌آورید؛ در تدوین متون، چطور مورد لحاظ قرار می‌گیرد و بازده آن را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

ج) موضوعات کلی که به عنوان موضوعات متون آموزش‌های عقیدتی - سیاسی انتخاب می‌شود، (با توجه به ویژگی‌هایی که بیان شد) مهم‌ترین ویژگی‌اش تناسب با نیازهای متریان در حوزه مأموریتی و آسیب‌پذیری‌های احتمالی آن‌ها از طرف مرکز تحقیقات اسلامی شناسایی می‌شود و در کمیسیون عالی آموزش عقیدتی - سیاسی که در اداره آموزش‌های عقیدتی - سیاسی برگزار می‌گردد به تصویب می‌رسد و برای تدوین به مرکز ابلاغ می‌شود.

مربیان: لطفاً بفرمایید موضوعات و مواد آموزشی را بر اساس چه معیارهایی انتخاب و مورد تحقیق و تدوین قرار می‌دهید؟

ج) با توجه به ویژگی متریان و مأموریت‌های محوله به آنان، موضوعات و مواد کلی آموزشی بر اساس معیارهای خاصی انتخاب می‌شوند که عبارت‌اند از:

۱ - مطالب و موضوعات آموزشی در راستای نیازهای متریان، هم در بعد وظایف و مأموریت‌های محوله و هم در بعد آسیب‌پذیری‌های احتمالی، به هنگام ایفای وظیفه، تعیین و تدوین می‌شود.

۲ - از آن‌جا که متریان به عنوان پاسداران انقلاب اسلامی، از نظر شغلی و مأموریتی، ارتباط نزدیک و تنگاتنگ با سرور آزادگان، حضرت حسین بن علی (ع) دارند، در متون آموزشی سعی شده تا جایی که امکان دارد، روح حماسی حسینی و ارزش‌های عاشورایی لحاظ شود.

۳ - با توجه به بعد تربیتی و پرورشی برادران پاسدار، تا جایی که امکان و تناسب داشته باشد از آیات قرآن و احادیث معصومین - علیهم‌السلام - و نیز سیره و روش آن بزرگواران استفاده و سعی شده تا در برخورد با مسائل و جریانات مختلف، مبنا و الگو

قرار گیرد.

۴- از آن جا که پس از رسول خدا و ائمه اطهار، فقهای گرانقدر اسلام و در رأس آنان بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای - مدّ ظلّه العالی - بهترین و سازنده‌ترین الگوی حرکتی و رفتاری برادران سپاهی در پاسداری از اسلام و انقلاب اسلامی و ارزش‌های والای آن هستند، از سخنان این بزرگواران و سیره و روش آنان در برخورد با مسائل آموزشی و تربیتی، اخلاقی، سیاسی، نظامی و موضوعات دیگر در متون آموزشی بهره گرفته شده است.

مربیان: با توجه به اهداف آموزشی و تربیتی، نسبت به تهیه و تدوین متون آموزشی توضیحاتی بفرماید.

ج) یک متن آموزشی باید در دو بعد، آموزشی و تربیتی و در سه حیطه شناختی، عاطفی و حرکتی اهدافی را مدّ نظر داشته باشد. در بعد شناختی باید مشخص شود تا چه حد و میزان، لازم است که مترّبی نسبت به موضوع آموزشی شناخت پیدا کند؛ به صورت اجمالی، تفصیلی، سطحی، تحلیلی یا جهات دیگر. در بعد عاطفی و حرکتی نیز می‌باید کم و کیف هدف در متون آموزشی دقیقاً مشخص شود.

در ارتباط با عناوین کلی متون آموزشی، اگر چه در تعیین و تصویب این عناوین در کمیسیون آموزش، اهداف آن دقیقاً همراه با تعیین سر فصل‌ها مشخص نشده بود اما پس از ابلاغ به مرکز، در حال حاضر، روش معاونت تدوین متون این است که نخست، اهداف کلی دوره‌های آموزشی را در سه حیطه یاد شده تهیه و تبیین می‌کند، سپس با توجه به آن اهداف، متن تدوین می‌گردد. البته این کار یک کار مقطعی و تسکینی است. تعیین اهداف یک دوره در چار چوب اصول برنامه ریزی آموزشی، بر عهده سیاستگذاران و برنامه ریزان است که امیدواریم در آینده نزدیک و در مرحله بازنگری نظام آموزش‌های عقیدتی - سیاسی تحقق پیدا کند.

مربیان: مرکز تحقیقات اسلامی به چه میزان به اهداف خود در تهیه و

تدوین متون دست یافته است؟

ج) یکی از مسائلی که باید بعد از تدوین هر متن آموزشی انجام شود، مسأله ارزیابی

متون آموزشی بعد از آموزش است که آیا به اهداف مورد نظر رسیده‌ایم یا خیر؟ برای این منظور در «معاونت پژوهش‌های علوم انسانی مرکز تحقیقات اسلامی سپاه» مدیریتی با عنوان «مدیریت ارزیابی متون» عهده‌دار این امر بود که تاکنون در ارزیابی متون آموزشی - چه متونی که چاپ شده و چه متونی که هنوز به چاپ نرسیده است - کارهای مفیدی انجام داده است. و بعضی از دوره‌های آموزشی را با استفاده از روش‌های تحقیق میدانی و با توجه به تکنیک‌های خاص ارزیابی، مورد بررسی و سنجش قرار داده است که نظریات به دست آمده از کارشناسان آموزشی و هم‌چنین مریبان و متریان در استان تهران، درباره کدهای آموزشی ۱/۱۱۱، ۴/۱۱۱، ۵/۱۱۱، گویای آن است که این متون از کیفیت بالایی برخوردار می‌باشد و به میزان قابل توجهی اهداف آموزشی و تربیتی هر یک، تحقق پیدا کرده است.

با تغییراتی که در نمودار جدید تشکیلات مرکز پدید آمده، این مأموریت به معاونت متون آموزشی واگذار شده که هم‌اکنون در مراحل راه‌اندازی و سامان‌دهی آن هستیم و امیدواریم در آینده نزدیک بتوانیم موضوع ارزش‌یابی متون آموزشی را با همکاری رده‌های ستادی و اجرایی آموزش، به صورت جدی‌تر و فعال‌تر دنبال کنیم و با نظر خواهی از مریبان و متریان در سراسر کشور بتوانیم نقاط ضعف و قوت را شناخته و با توجه به شرایط و نیازهای علمی و آموزشی متریان، متونی تهیه شود که از کیفیت مطلوبی برخوردار باشد.

مریبان: لطفاً بفرمایید در تهیه و تدوین متون آموزشی تا چه میزان از

تکنولوژی آموزشی روز استفاده شده است؟

ج) سعی مرکز تحقیقات بر این بوده است که از تکنولوژی آموزشی روز تا آن‌جا که مربوط به متن می‌شود استفاده شود.

جهت‌گیری آموزشی - تربیتی داشتن متن، ارتباط و هم‌گونی داشتن مطالب با یک‌دیگر و انطباق با عنوان اصلی بحث، ارتباط منطقی داشتن دروس با یک‌دیگر، به گونه‌ای که یک متن آموزشی در مجموع یک هدف را تعقیب کند و تأمین‌کننده یک نیاز باشد. ورود و خروج و نتیجه‌گیری از بحث و تقدیم و تاخیر مطالب، حساب شده و منطقی باشد.

جامعیت و گویا بودن مطلب، به گونه‌ای که جامع الاطراف باشد و برای خواننده حالت انتظاری بر جای نگذارد، هم چنین انعطاف داشتن متن برای شرایط مختلف جوّی و سنی متریبان و کلاسیک بودن مطالب، به گونه‌ای که مربی به راحتی بتواند در قالب آموزشی و به صورت نموداری و کلاسیک در کلاس ارائه دهد.

سلیس، روان و شیوا بودن قالب و پرهیز از مغلق‌گویی و تفکیک کردن مطالب هر درس و تنظیم خلاصه درس و طرح چند پرسش و... همه از مصادیق تکنولوژی آموزشی مربوط به متن است و در این جا نیز نهایت دقت به عمل می‌آید تا این موارد مراعات شود.

مربیان: محققان و مؤلفان این متون را چگونه انتخاب می‌کنید؟

ج) محققان از میان افرادی انتخاب می‌شوند که در تهیه و تدوین متون آموزشی، سابقه داشته از توانایی علمی و پژوهشی لازم برخوردار باشند. برای این که بدانیم محقق از توانایی لازم برخوردار است یا نه، مدت سه تا شش ماه به طور آزمایشی به کار گرفته می‌شود و در طول این مدت کاملاً از طرف مسؤول گروه توجیه شده، رهنمودهای لازم به ایشان ارائه می‌گردد که در صورت موفق بودن محقق در امور محوله، ادامه کار ایشان بلا مانع خواهد شد.

مربیان: لطفاً بفرمایید، یک محقق خوب (یعنی محقق‌ی که بتواند متون

آموزشی را متناسب با اهداف آموزشی تهیه نماید) چه مقدماتی را باید

طی کند و از جهت علمی و تحقیقی، باید دارای چه ویژگی‌هایی باشد؟

ج) در درجه اول باید، نسبت به موضوع تحقیقی که به او واگذار می‌شود، از جهت علمی از توانایی و تخصص لازم برخوردار بوده و توانایی کافی در استخراج مطالب از منابع اصلی و معتبر را داشته باشد. شرط مهم دیگر این است که بتواند مطالب را پس از استخراج و جمع آوری، در قالبی کلاسیک و آموزشی، به شکل مطلوب ارائه دهد.

عرضه کردن محتوا در یک قالب آموزشی، با ویژگی‌هایی که بیان شد، هنر و توانایی بیش‌تری را از محقق می‌طلبد، از این رو، صرف توانایی علمی کافی نیست، بلکه علاوه بر آن، محقق باید در فن نویسندگی و ارائه مطالب به صورت کلاسیک و آشنایی با روش تحقیق از توانایی بالایی برخوردار باشد.

تجربه تحقیقاتی هم در امر تحقیق و تدوین بطور مطلق و هم در خصوص تهیه و تدوین متون آموزشی از دیگر محورهایی است که باید در گزینش محقق و مؤلف متون آموزشی مد نظر قرار بگیرد.

علاوه بر این، خلاقیت و نوآوری محقق، نقش حیاتی در بالندگی و رشد کیفی موضوع تحقیق دارد.

امروزه امر پژوهش و تحقیقات همچون دیگر امور، همواره رو به تکامل و گسترش کیفی است، از این رو، کلیشه‌ای نوشتن، کپی گرفتن، هم سنخ و هم نسخه و مشابه دیگران نوشتن و... بویژه در متون آموزشی با پیشرفت سریعی که تکنولوژی آموزشی دارد، کاربرد آموزشی ندارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی